

«РУСИНСЬКА» МОВА НА ТЕРЕНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ

Любомир Белей

УДК 811.161.2'282.2(4-191.2)

У статті проаналізовано специфіку появи й функціонування «русинської» мови в Закарпатській області України та на суміжних теренах Словаччини, Польщі, Угорщини, Румунії, а також Сербії. Зосередження творців так званої русинської мови на питаннях правопису, мовознавчої термінології, морфологічних класифікацій та укладанні відверто маніпуляційних лексикографічних праць чітко виявляє не просто політичну, але й технологічну сутність «русинської» мови як засобу дезінтеграції українського етномовного простору.

Ключові слова: «русинська» мова, «лемківська» мова, неорусини, літературна мова, орфографія, лексикографія.

The article analyses the specificity of appearance and functioning of *Rusyn* language in Ukraine's Transcarpathian Region and in neighbouring areas of Slovakia, Poland, Hungary, Romania, and in Serbia. The centering of makers of so called *Rusyn* language at issues of orthography, linguistic terminology, morphological classifications, composition of barefacedly manipulative vocabularies distinctly manifests not merely political, but also technological nature of *Rusyn* language as a means of disintegration of the Ukrainian ethno-linguistic space.

Keywords: *Rusyn* language, *Lemky's* language, Neo-Rusyns, standard language, orthography, lexicography.

З початку 90-х років ХХ ст. здійснюються спроби нанести на мовну карту Європи четверту східнослов'янську мову — «русинську». Цю правду, «русинська» мова, а точніше «русинський язик», мала офіційне визнання ще з повоєнних часів в автономному краї Воєводина СФРЮ. Окрім Югославії, «русинську» мову було зафіксовано в Закарпатській області УРСР, у Східнославацькому краї Чехословаччини, на сході Угорщини, а згодом і на теренах Польщі, але під назвою «лемківсько-русинська мова».

З метою якнайшвидшого вирішення проблем «русинської» мови в листопаді 1992 року з ініціативи П.-Р. Магочія в Бардіївських Купелях проведено Міжнародний науковий семінар із русинської мови. На цьому заході було обрано так званий *романський модел* творення чотирьох літературних «русинських» норм, які, на думку організаторів, виникнувши й успішно розвинувшись у середовищі русинів чотирьох країн — України (Закарпатська обл.), Словаччини, Польщі, Югославії, — у майбутньому мають злитися та витворити єдину «русинську» мову. Попри гучну риторику щодо доробку О. Духновича та інших москвофілів, на семінарі фактично було відкинута їхня літературна традиція та обрано курс на творення

літературної мови на живомовній основі [13, с. 109–110].

Починаючи з 1992 року, у руслі обраного курсу неорусинського руху в Словаччині з'явилися аж три «русинські» правописи, які, за словами професора Миколи Штеця, мають «основну мету — за всяку ціну якнайбільше віддалити “русинський правопис” від українського і водночас наблизити його до словацького правопису» [20, с. 76]. Попри гострі суперечності, у січні 1995 року зацікавленим сторонам — державним і громадським інституціям Словаччини — удалося провести урочистий акт кодифікації «русинського язика на Словеньску, і од того дня ся тот варіант русинського язика став літературним язиком тых Русинів, котры жыють на території Словеньской републікы» [13, с. 148].

Незважаючи на цілковиту підтримку з боку словацької держави, розвиток «русинської» мови не відзначений серйозними здобутками. Ще в 1996 році Міністерство шкільництва Словаччини ухвалило Концепцію виховання та освіти русинської національної меншини, а з наступного 1997 / 1998 навчального року «русинська» мова здобула право стати навчальним предметом у школах Словаччини,

тоді з'явилися перші підручники із цієї дисципліни. У 1998 році в Інституті національних студій та чужих мов Пряшівського університету запрацював відділ русинської мови та культури, який 2008 року трансформувався в окремий Інститут русинської мови і культури. Попри сприятливі умови для розвитку освіти від дошкільної до вищої, станом на кінець 2014 року в Словаччині працювали лише дві основні (дев'ятирічні) школи, мовами навчання в яких були словацька та «русинська» (налічувалося лише 58 учнів, і це із 33 482 громадян Словаччини, які 2011 р. записалися русинами). Вельми показово, що чітко окреслився тренд на зменшення кількості учнів, які вивчають «русинську» мову, адже 2001 року таких було 167 осіб, тобто за тринадцять років кількість учнів-русинів зменшилася втричі. У 2015 / 2016 навчальному році в «русинські» школи Словаччини не було записало жодного першокласника. Не випадково окремі громадські інституції, зокрема Об'єднання інтелігенції русинів Словаччини, такий стан з освітою вважають катастрофічним.

Здобувши статус національної меншини, русини Словаччини мають право домагатися забезпечення своїх культурних прав (встановлення «русинськомовних» написів, запровадження перекладу ухвал органів місцевої влади, проведення судових засідань «русинською» мовою, організація «русинських» шкіл тощо) у судовому порядку, проте цим правом вони, за словами директора Інституту русинської мови і культури А. Плішкової, скористалися лише один-єдиний раз, коли подали офіційний протест проти того, що на дорожніх знаках назв сіл, де проживає понад 20 % русинів, були виконані «подля правил українського правопису» [13, s. 336].

На відміну від Словаччини, поява неорусинства в Угорщині радше церемоніального характеру, адже навіть його ідеологи за дуже оптимістичними оцінками визначають кількість русинів «коло п'ять-шість тищ», проте самі ж визнають, що, по суті, «русинська» мова поширена лише у двох селах Угорщини —

Комловшка та Мучонь, де приблизно нараховується 1900 жителів, хоча й там далеко не всі, а точніше лише особи похилого віку, «добрі бешідуют по-руски» [13, s. 365]. Молодь та особи середнього віку «по-руски» не розмовляють; у 2001 році в селі Комловшка відкрито недільну школу, де «коло 40 чкоряох под веджінём кваліфікуваней učitelки ша учат “руски язык”» [13, s. 371]. У селі Мучонь 1997 року було засновано «Русинський музей». Через відсутність студентів напрям навчання «русинська філологія» на базі Вищої педагогічної школи Ніредьгази було закрито у 2012 році. Незважаючи на такі очевидні антирекорди, ідеологи неорусинства відводять асимільованим угорським русинам важливу роль — вони покликані демонструвати європейськість та неукраїнськість русинської культури. Іштван Удварі, угорський русист, а згодом русиніст, писав: «Народна освіта, духовна та матеріальна культура, **манера мислення** [підкреслення наше. — Л. Б.] русинів Дунайської низовини суттєво відрізняються від культури східних слов'ян» [21, s. 17].

У Польщі в освітній сфері так звана лемківська мова стала навчальним предметом ще 1991 року, а станом на 2007 рік, за словами О. Дуць-Файфер, «на днес той форми вчынїя лемківського языка корыстают ученикы вшыткых рівнів едукації — основних шкіл, гімназій і середніх шкіл. Нее то велика кілкіст учеників, приблизно деси ок. 300 осіб в двадцятьох школах на вшыткых рівнях» [13, s. 359]. Однак навесні 2016 року переможні реляції О. Дуць-Файфер щодо тріумфу «лемківської» мови змінювалися на сигнал SOS або набували вельми драматичного звучання. У статті «“Ци маме охорону лемківського языка, ци лем цебрацію?” всяди, де лем треба подати статистикы, подае ся, же лемківского вчыт ся в понад 30 школах на вшыткых рівнях вчынїя і з того урядового добра корыстат близко 300 лемківських діти». О. Дуць-Файфер додає, що станом на початок 2016 року «мож речы, же ест то вчынїя статистычне, а не мериторичне, бо як можна вчыти, коли не задбано про сис-

темове забезпечення спеціалістичної кадри, котра творила бы стали едукційны основы, што вяже ся з выпрацуваньом методькы вчыня, <...> як можна вчыти, коли неє підричників і інчых помочи до вчыня, а тоты, котры остали приготовлены, сут заблюкованы в видавництвах, і учителі не мают до них доступу; як можна вчыти, коли неє ниякой системы провіряня і оцінюваня якости того вчыня, ниякой системы дорадництва, ниякой системы повышаня кваліфікацій учителі». У вересні 2017 році в Краківській педагогічній академії закрили напрям навчаня «лемківсько-російська філологія».

Результати діяльності лемків Польщі не позначилися так драматично на демографічному стані української меншини, як у Словаччині. За даними останнього перепису населення Польщі, який було проведено 2011 року, українцями записалися близько 51 000 громадян Польщі, а лемками — близько 10 500 осіб. Порівняно з переписом населення 2001 року, кількість громадян Польщі, які записалися українцями та лемками, приблизно подвоїлася. Це засвідчує те, що, попри досить сприятливі умови для свого поширення, ідеологія лемківства як альтернатива українській ідентичності так і не запанувала в середовищі української меншини Польщі.

Русини колишньої Югославії, чи, як вони себе називають, «бачвансько-сримські руснаци», мають дуже вагомні культурні здобутки: власний різновид літературної мови, що його започаткував 1904 року Гавриїл Костельник, низку граматик (першу створив той-таки Г. Костельник у 1923 р.), комплексну систему освіти на «русском языку» — дошкільні заклади, основна школа, у 1970 році почала працювати «руська» гімназія, а з 1981 року — окрема кафедра та відділ у Новосадському університеті. Починаючи з 1965 року, у Новому Саді й Белграді рідною мовою бачвансько-сримських русинів опубліковано понад 200 шкільних підручників. У Новому Саді успішно функціонує видавництво «Руске слово»; починаючи з міжвоєнної доби, виходить тижневик «Руске

слово», з 1952 року — культурно-мистецький кварталник «Шветлосц» і ще два журнали для молоді та юнацтва. У 1949 році на «Радіо Новий Сад» засновано «руську» редакцію, а з 1975-го — «руську» телестудію. Мовою, якою послуговуються бачвансько-сримські руснаки, здійснено переклад Євангелія та Псалтиря, її активно використовують у богослужбовій практиці в храмах Крижевацької єпархії (Хорватія, Боснія та Герцеговина, Словенія) та Апостольського екзархату для греко-католиків Сербії. Говірка бачванських руснаків, або, як вони самі її називають, «руска бешеда», суттєво відрізняється від сучасної української літературної мови, однак це й не дивно, адже більшість діалектних ознак говірок бачванців беруть свій початок у південно-західних говорах української мови, передусім у лемківському діалекті, де вони з'явилися під впливом суміжних говорів польської та словацької мов [4]. Однак усі чільні представники інтелектуальної еліти бачванських руснаків — Гавриїл Костельник, Микола Кочіш, Михайло Ковач, Юліян Тамаш — переконані «українофіли», які вважають, що бачванські руснаки — це частина українського етносу.

Найзаплутаніша ситуація з «русинською» мовою на Закарпатті. За даними перепису населення 2001 року, 10,1 тис. закарпатців записалися русинами, однак Магочій, Падяк кількість русинів оцінюють у досить широкому діапазоні від 160 до 850 тисяч. Дуже переконливо характеризує стан «русинської» мови на Закарпатті той факт, що Підкарпатська Русь у «русинських» джерелах фігурує аж у семи варіантах.

Це зовсім не випадково, бо за нашими спостереженнями, творення «русинської» мови розпочалося з правопису, що дуже нетипово для початку мовотворчого процесу, адже, наприклад, Т. Шевченко, закладаючи підвалини нової української мови, перше видання «Кобзаря» (1840) надрукував ярижкою, тобто, по суті, засобами російської графіки: для нього важливим було передати на письмі живе мовлення земляків, тому правопис не міг прихо-

вати того факту, що він пише іншою, неросійською мовою. Однак якщо розглядати процес творення мови як технологію, то тоді, звичайно, проблема правопису набуває виняткової важливості, адже саме завдяки правопису мова візуалізується, а оригінальний зоровий образ мови за бажанням можна легко інтерпретувати як доказ її самотності.

Так, Володимир Фединишинець ще 1990 року висловив пропозицію запровадити в «русинській» мові латинську графіку, бо це, мовляв, відповідає європейським традиціям русинів та свідчитиме про європейську належність русинської культури [17]. Пряшівський греко-католицький священник Франтішек Крайняк у 2009 році опублікував латинографічний переклад «Tetrajevanelije», а засноване ним *Общество св. Йоана Крестителя* активно використовує латиницю в «русинських» публікаціях «Русинського грекокатолицького календаря» та часопису «Artos». М. Кеминь, закарпатський неорусинський активіст, у 90-х роках ХХ ст. писав та публікував свої як прозові, так і віршовані тексти церковнослов'янським уставом.

Правописні проблеми «русинської» мови стосуються не лише використання кириличного та латинографічного письма, бо навіть кириличні «русинські» тексти містять дуже широкий діапазон варіативних орфограм. І справа не лише в тому, що «русинська» мова має офіційно визнані аж чотири «штандарти», кожен з яких, зрозуміло, характеризується специфічними особливостями та послуговується власним правописом.

Якщо правопис використовувати не з технологічною метою, то й різниця між українською та «русинською» системою правопису мала зводитися лише до появи додаткової «русинської» літери на позначення звука [ɨ], якої немає в українській абетці. Кодифікатор «русского языка» Г. Костельник не мав за мету відчувувати правопис літературної мови бачвансько-сримських руснаків від української, а намагався якнайточніше відтворити особливості рідного говіркового мовлення на письмі. Він, зважаючи на нерозрізнення бачванця-

ми звуків [ɨ], [i], характерних для української літературної мови, лише відмовився від використання літери і, а поза цим з неабияким успіхом використав тогочасну українську правописну традицію, зокрема «Руску правопись», ухвалену Товариством імені Т. Шевченка в 1904 році, та створив життєздатну орфографію, що не втрачала генетичних зв'язків з писемними традиціями української метрополії.

Сучасні неорусини відкинули позитивний досвід Г. Костельника, а тому намагаються вже на рівні абетки засвідчити самотність «русинської» мови. Кількість літер у «русинських» абетках варіює від 34 до 38. По 34 літери нараховують алфавіти пряшівського та лемківського «штандартів» «русинської» мови; закарпатські автори граматики «Материнський язык: писемниця русинського языка» (1999) М. Алмашій, І. Керча, В. Молнар, С. Попович використовують 35 літер: порівняно з українським алфавітом, вони додали ще літери *ё* та *ы*; а Надія Печора, авторка підручника «Русинський язык», подає «Русинський алфавіт», який нараховує 36 літер та 2 «русинські графічні сигналні знаки» [10, с. 12–13], тобто, на відміну від українського, до його складу включено літери *ы*, *ё*, *ь* (твердий знак), а також *і*, *џ*. І. Петровцій, Ю. Чорі, М. Алмашій також не залишилися осторонь процесу відчуження «русинської» орфографії та вживають літери *џ*, *Ў*, *џ*, якими на письмі передають рефлексії етимологічних звуків [o], [e] у новозакритих складах. Щоб додати історичного колориту, Д. Сидор до «русинської» азбуки включив і літеру *h* [14, с. 31]. В. Фединишинець, зазнавши невдачі з латинізацією «русинської» абетки, взявся за створення «русинської» кириличної азбуки, чію самотність мала демонструвати відмова від так званих йотованих літер *і*, *є*, *ю*, *я*, замість яких він вживає буквосполучення *йі*, *йє*, *йю*, *йя*, якщо вони позначають два звуки, та літеросполуки *ыі*, *ыє*, *ыю*, *ыя*, коли йдеться про позначення м'якості попереднього приголосного. Щоб увиразнити самотність свого «русинського» правопису, В. Фединишинець за допо-

могою м'якого знака навіть позначає на письмі пом'якшену вимову приголосних під впливом наступного [i]: *майме, льуди, офіціальнойе, йакбы, Словакійа, слыдуйучім, часы, лыпше, читательі, сым, ділы, цылі* тощо.

У своєму бажанні якнайширше використувати правопис як засіб вираження окремішності й самобутності «русинської» мови сучасні неорусини не обмежуються лише олітературненням говіркових форм, а ладні запроваджувати штучні орфограми, які не мають підґрунтя в говірковій стихії. Так, чимало норм словацького «штандарта» «русинської» мови породжені правилами словацького правопису. Зрештою, співробітниця Інституту русинського язика і культури Кветослава Копорова не приховує того, що вагомим аргументом для прийняття низки «русинських» орфограм була їх схожість або тотожність зі словацькими [7]. Показовим прикладом такого впливу є, зокрема, правопис прикметників із суфіксом *-ский*: *русинський, женьський, монополіський*.

Окрім правопису, творці «русинської» мови приділяють особливу увагу «русинській» граматичній термінології. Так, І. Керча, описуючи закарпатський варіант «русинської» мови, використовує такі «русинські» лінгвістичні терміни: *назывник, замітник, або містозамітник, якостник (ступневі, чи градуалні, удносні, чи релятивні, присвуйні), глагол (вербум), приглагол (адвербіум), союз, частиця* тощо [13, с. 129–146]. Ці терміни, звичайно, вжито з огляду на усталену українську граматичну термінологію, і, на перший погляд, авторові вдалося продемонструвати якщо не їх самобутність, то бодай неукраїнськість. Д. Сидор вводить терміни, що є новими не лише в контексті української граматичної традиції, але й для інших неорусинських граматики, зокрема такі: *назывник (іменник), прилагательник (прикметник), містоназывник (займенник), чисельник (числівник), глагол (дієслово), дающый (давальний), видящый (знахідний), творящый (орудний), містный (місцевий)* тощо. Д. Сидор виявляє специфічне розумін-

ня принципів поділу займенників на розряди, коли називає їх так: *прості, або головні (особові), узначені (означальні), вертальні (зворотний), указательні (вказівні), звідальні (питальні), присвойительні (присвійні), неузначені (неозначені) та звідально-односні (питально-відносні)*. Як бачимо, заперечним займенникам у граматиці Д. Сидора не вистачило ні терміна, ні місця в класифікації, натомість є *звідальні (питальні) та звідально-односні (питально-відносні)* [14, с. 109].

Словацькі неорусини, добираючи неукраїнські, тобто «русинські», назви відмінків, або *падів* (словац. *pad* — «відмінок»), копіюють словацькі терміни: *номінатів* (словац. *nominatív*), *генітів* (словац. *genetív*), *датів* (словац. *datív*), *акузатів* (словац. *akuzatív*), *інструментал* (словац. *inštrumentál*), *локал* (словац. *lokál*), *вокатів* (словац. *vokatív*). Назви інших граматичних категорій словацькі русини також воліють запозичувати зі словацької мови: *єднотне чісло* (словац. *jednotné číslo*), *множне чісло* (словац. *mnôžné číslo*), *придавник* (словац. *prídavné meno*), *компаратів* (словац. *komparatív*), *суперлатів* (словац. *superlatív*), *деклінація* (словац. *deklínácia*) тощо.

Чітка настанова повністю відкинути українську граматичну традицію простежується і в аналізі граматичних явищ, зокрема, при визначенні словозмінних типів. Так, ще 1994 року автори «Правил русинського правопису» в розділі «Формотворіння» категорично відкидають українську граматичну традицію та запозичують принцип словацької морфології, у якій визначено 12 зразків відмінювання іменників. Однак «русинські» кодифікатори, творчо осмисливши набутки словацької граматичної думки, збільшили кількість зразків відмінювання «русинських називників» майже втричі (!) — до 31 типу відмінювання: 12 — для чоловічого роду, по 8 — для жіночого й середнього та 3 — для іменників *pluralia tantum*. Цікаво, за скільки уроків школярі зможуть опанувати таку детальну класифікацію? За прикладом словацьких і закарпатських руси-

нів І. Керча також вирішив радикально переглянути класифікацію словозмінних типів та запропонував поділити «русинські» іменники на 16 типів: 3 типи для «називників мужського роду», 6 — «женського» та 7 — «сериднього» [13, с. 129–132]. Показово, що після визнання в Словаччині «русинської» мови як офіційної, коли вже немає гострої потреби демонструвати її самобутність, від власне «русинської» непридатної для користування класифікації тихенько відмовляються та запроваджують поділ іменників на чотири деклінації, який буквально повторює добре відомі в українській граматичній традиції чотири відміни іменників. До речі, неорусини Польщі у своїй лемківській граматиці дотримуються також «українського» поділу іменників та чотири «одміны» [13, с. 168–171, 228].

Такий самий прийом цинічної «русинізації» демонструє Анна Плішкова, авторка першого університетського підручника «русинської» мови — «Лексикологія і словотворіння русинського язика», що побачив світ у 2015 році [12]. Масштаб застосування маніпуляційних прийомів стає очевидним, якщо проаналізувати ілюстративний матеріал, яким А. Плішкова супроводжує опис лексичних явищ «русинської» мови. Авторка подає перелік «чісто русинських слів»: *билник, билінь, волосні, колосновати, колішнята, нанашко, пліча, курчак, пішник, пырть, стрычний брат, тютчаный брат, ярмарь, діл, дыля, полонина, рінь / ріни, лазиво, талабішка, пивніця, порткы, повала, пуджало, валёк, чей / ачей, під тощо* [12, с. 71]. Докладний аналіз засвідчує, що, по суті, 26 «чісто русинських» слів та складених найменувань широко вживаються як в українській літературній мові, так і в українських діалектах, причому не лише закарпатських. Так, іменник *нанашко* трапляється в гуцульських [11, с. 111], бойківських [9, ч. I, с. 471], наддністрянських [19, с. 183], буковинських [15, с. 319] говорах. Цей іменник зафіксував і Б. Грінченко з покликанням на тексти подолянина А. Свидницького [3, т. 2, с. 505]; І. Франко також п'ять

разів вживає це слово в поетичних творах [8, с. 134]. Такий самий широкий ареал поширення в українській мові має іменник *під* [див.: 11, с. 39; 19, с. 202; 9, ч. 2, с. 65; 15, с. 416]; його двічі вжив у своїх літературних текстах В. Стефанік [6, с. 61]. Узагалі ареал поширення цієї лексеми подано в «Атласі української мови» [1, т. II, с. 279]. «Чісто русинський» іменник *діл* фіксують у гуцульських та бойківських говорах [11, с. 49; 9, ч. I, с. 220]; його аж 58 разів вживав І. Франко в поетичних творах як апелятив і двічі як топонім [8, с. 172]. Іменник *повала* відомий не лише в «русинській» мові, але й у наддністрянських говорах [19, с. 209; 9, ч. II, с. 86]; ця лексема двічі вжита в поетичних текстах І. Франка. «Чісто русинську» лексему *валёк* ще в середині XIX ст. на Наддніпрянщині зафіксував П. Білецький-Носенко як *валіокъ* [2, с. 68], а також Б. Грінченко — *вальок* [3, т. I, с. 124–125]. Далеко за межами русинського ареалу поширена лексема *пуджало*, яку фіксують у бойківських говірках (*пуджало*) [9, ч. II, с. 160], а в поетичних текстах І. Франка та в гуцульських говірках вживається фонетичний варіант — *пуж'ило* [11, с. 159]. Б. Грінченко зафіксував форму *ачей* [3, т. I, с. 11], що М. Онішкевич подав як *чей* [9, ч. II, с. 364]; часто — аж 74 рази — форму *чей* полюбляв вживати в поетичних текстах І. Франка [8, с. 254]. Низку паралелей в українських говорах — від Наддніпрянщини до Закарпаття — мають «чісто русинські» лексеми *пивніця* та *порткы* (пор.: *пивниц'и* [9, ч. II, с. 65], *пивніця* [2, с. 278]; *портка (-и)* [9, ч. II, с. 118], *порткі* [19, с. 214], *порты* [2, с. 293] тощо).

«Чісто русинські» слова А. Плішкової вживаються не лише в українських говорах, але й у літературній мові. Наприклад, як провокацію або невігластво треба кваліфікувати зарахування до «чісто русинської» лексики номена *полонина*, який, як відомо, є нормативним в українській літературній мові, що засвідчує «Словник української мови» в 11 томах [16, т. IX, с. 94]. У цьому словнику зафіксовано також похідні утворення — *полонинка, поло-*

нинський. Нормативною з погляду сучасної української літературної мови є також лексема *рінь* [16, т. VIII, с. 575], про її українську питомисть свідчать похідні нормативні утворення *рінистий, ріння, рінявий*. А. Плішкова ніяк не пояснює, чому лише в «русинській» та українській мовах вживаються такі знакові лексеми й складені найменування на позначення релігійних свят (*Святый вечір, Великдень*) або ж, наприклад, одиниць міри та ваги (*гон, десятина, коблин / кобель, жменя, корець, палець, лікоть, міля, око, пасмо, фунт*) [12, с. 81]. Це показовішою є різниця між «русинським» *билінь* та українським *билень* [16, т. I, с. 165], адже саме «чісто русинське» слово *билінь* є більш українським, ніж зафіксована в «Словнику української мови» лексема *билень*, оскільки містить результат власне української звукової зміни — перехід етимологічного звука [e] в новозакритому складі в [i], тоді як у більшості інших говорів української мови етимологічний [e] зберігся під впливом аналогії до форм непрямих відмінків.

Лева частка так званих русинських праць — це словники. Останнім часом побачили світ близько тридцяти словників різних типів. Найбільш претензійні з них: Ю. Панько «Орфографічний словник русинського язика» (1994); В. Ябур, А. Плішкова, К. Копорова «Русинська лексика: Правописний і граматичний словник» (2007); І. Керча «Словник русинсько-руський» (2007); І. Керча «Словник русько-русинський» (2012); Ю. Чорі «Словарь русинського язика» (2001–2014); Ю. Чорі «Словарь русинського язика» (2013–2015); М. Алмашій «Орфографічно-орфоепічний словарь русинського язика» (2014); М. Алмашій, М. Ухаль «Русинсько-російсько-українсько-латинський словарь лінгвістичної термінології» (2014); Ю. Чорі «Фразеологізми русинського язика» (2015) та ін. При навіть поверхневому ознайомленні з «русинськими» словниками впадає в око їх солідний реєстр, що нерідко сягає 40–70 тис. слів, а в «Словарі русинського язика» Ю. Чорі — 250 тис. слів, і це при тому,

що укладали їх не групи професійних лексикографів, а, як правило, аматори-самітники. Тому відразу закрадаються підозри, що основним призначенням цих праць є не збір лексики чи фразеології «русинської» мови, а бажання їх укладачів видати грубі книжки під назвою «словники», які б не своїм змістом, а лише значним обсягом засвідчували багатство та самобутність «русинської» мови.

Вельми показовим зразком «русинської» лексикографії є найновіший словник Ю. Чорі «Фразеологізми русинського язика» у двох томах, який побачив світ 2015 року; він відповідає головному призначенню «русинської» лексикографії — своєю назвою та великим обсягом засвідчує своєрідність і багатоманітність «русинської» мови. Із цим завданням Ю. Чорі впорався з успіхом — майже тисяча сторінок формату А3 дрібного друку послужать новим аргументом у скаргах на невизнання русинів і «русинської» мови в Україні, якими закидають неорусинські активісти державні органи влади та міжнародні інституції. Щоб збагнути справжню цінність цих двох об'ємних томів, досить ознайомитися з передмовою та прочитати бодай кілька сторінок самого словника. Так, у «Перидньому слові» Ю. Чорі подає чи то власне, чи то «русинське» розуміння фразеології, яке вичерпно характеризує рівень лінгвістичної підготовки укладача: «Понятіє “фразеологія” походит от слова “фраза”, што обозначає выраженіє, а выраженіє — йсе мысль, думка, помысел, мнініє, сужденіє, взгляд. Самое ж ото выраженіє може быти як єднослўвнов фразов (“розрычався” (розрычалася)), так і бўльшеслўвнов (“розрычався (розрычалася), як бык (корова)”), служить при сьому як типіческым началом якогось словесного выраженія (“Слызы не шкодять”, “Легше стало жыти”), так и его завершалным фразовым оботом (“Слызы не шкодять, лем часто непрошено приходять»)» [18, с. 3]. На підставі такого розуміння поняття «фразеологізм» Ю. Чорі в реєстр свого словника включив «русинські» фразеологізми на зразок: *ба-бах, Баба Яга, базарна лайка, бам-бам,*

банківська система, без домашніх, безплатно, безпека, безостановочно, без просмота, без перерви, без потерь тощо [18, с. 12–13]. У словнику Ю. Чорі «Фразеологізми русинського язика» сфокусовано найприкметніші ознаки лексикографії «русинської» мови. Це видання засвідчує, що політично вмотивована маніпуляція фактами мови разом з лінгвістичною некомпетентністю укладача не мають ніяких обмежень, вони породжують цілковиту деградацію уявлень про словник, оскільки є засобом досягнення політичної мети — окремішності «русинської» мови.

Як бачимо, «русинська» мова на теренах Центральної Європи чітко виявляє не просто

політичну, а технологічну сутність. Це підтверджує зосередження творців так званої русинської мови на питаннях правопису, мовознавчої термінології, морфологічних класифікацій та укладанні відверто маніпуляційних лексикографічних праць. Окрім того, за відсутності власної держави започаткування процесу кодифікації аж чотирьох нових літературних стандартів на основі діалектного мовлення нечисленної «русинської» меншини, яка розсіяна та живе під тиском глобалізації й денаціоналізації з боку мажоритарного етносу, є не засобом збереження мови автохтонних жителів історичного Закарпаття, а дуже ефективною зброєю проти їх ідентифікації як українців.

Джерела та література

1. Атлас української мови : у 3 т. – Київ, 1984.
2. Білецький-Носенко П. Словник української мови. – Київ, 1966. – 422 с.
3. Грінченко Б. Словарь української мови : у 4 т. – Київ, 1907–1909.
4. Дзензелівський Й. Мова бачванців як засіб датування явищ лемківського діалекту // Руснаці. Русини 1745–1995. Збірник роботах з міжнародної наукової конференції «Приселене и живот Руснацох у Бачкей, Сриму и Славонії 1745–1995». – Нови Сад, 1996. – С. 7–20.
5. Дуличенко А. Письменность и литературные языки Карпатской Руси. – Ужгород, 2008. – 908 с.
6. Ковалик І., Ощипко І. Художнє слово Василя Стефаника. – Львів, 1972. – 263 с.
7. Копорова К. Дакотры орфографичны і орфоепічны проблемы в русинських масмедіях на Словакії // Русин. – 2015. – № 6. – С. 12–17.
8. Лексика поетичних творів Івана Франка. – Львів, 1990. – 264 с.
9. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. – Київ, 1984.
10. Печора Н. Русинський язык. 1.–3. цвіт: про русинські школи п'ятірочної системи народної освіти. – Ужгород, 2013. – 68 с.
11. Піпаш Ю., Галас Б. Матеріали до словника гуцульських говірок. – Ужгород, 2005. – 266 с.
12. Плішкова А. Лексикологія і словотворіння русинського язика. – Пряшів, 2015. – 193 с.
13. Русинський язык / red. P. R. Magosci. – Opole, 2004. – 482 s.
14. Сидор Д. Граматика русинського язика для русинів України центральної Європи и Америки. – Ужгород, 2005. – 312 с.
15. Словник буковинських говірок. – Чернівці, 2005. – 688 с.
16. Словник української мови : в 11 т. – Київ, 1970–1980.
17. Фединишинець В. Я – русин, мій син – русин // Закарпатська правда. – 1990. – 15 вересня.
18. Чорі Ю. Фразеологізми русинського язика. – Ужгород, 2015. – Т. 1.
19. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. – Львів ; Нью-Йорк, 2008. – 288 с.
20. Штець М. До питання кодифікації «русинського язика» // Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. – Свидник, 2011. – Т. 26. – С. 74–85.
21. Udvari I. Ruszinok a XVIII. Században: történelmi és művelődéstörténeti tanulmányok. – Nyíregyháza, 1992. – S. 17–27.

Summary

During the past decade, Neo-Rusyns have focused their attention on linguistic issues: they have been trying to prove the singularity of *Rusyn* language. Over this period, there were published more than 20 *Rusyn* dictionaries, among which there were both two-volume and four- or six-volume editions. As our study of lexicographic production of Neo-Rusyns has showed, the publication of dictionaries turns out to be a manipulative technology created to foster an illusion of richness of *Rusyn* language; therefore, most dictionaries under consideration have a register of 50 ths to 250 ths words. However, a comparative analysis of *Rusyn* and Ukrainian dictionaries shows that dictionaries declared as *Rusyn* contain 90–95 % of Ukrainian lexicon, with the vast majority of it being of literary origin. Authors of numerous *Rusyn* grammars published during the early XXIst century, without having an ability to find any structural differences between Ukrainian and *Rusyn* languages, have been concentrating all their heed on questions of spelling (variants of the *Rusyn* alphabet range from 32 to 38 letters), as well as on grammatical terminology. They contrive bizarre names for cases, parts of speech, tenses, and classifications. For example, instead of four Ukrainian declensions of nouns, they propose to distinguish from 16 up to 31 declinations of *Rusyn* nouns. It is noteworthy that the Slovakian *Rusyns*, having achieved the official recognition of *Rusyn* language in Slovakia, abandoned their original division of nouns into 16 declensions and reverted to the conventional four-case system. Apart from its undisguised terminological and classification manipulations, the *Rusyn* linguistic literature contains numerous amateurish, even ignorant statements and interpretations: in his preface to the *Phrasebook of Rusyn language*, Yu. Chori states that *there is not only many-word but also one-word Rusyn phrase*.

Keywords: *Rusyn* language, *Lemky's* language, Neorusyns, standard language, orthography, lexicography.